

ESTUDIS HISTÒRICS ► NOVETAT EDITORIAL

Calvet: «Falta investigar el pas dels nazis fugint per Andorra i Tor»

► L'historiador lleidatà acaba de publicar 'Les muntanyes de la llibertat' a RBA

► Analitza el pas d'evadits pels Pirineus durant la Segona Guerra Mundial

ROSER PORTA*
ESCALDES-ENGORDANY

La multitud d'evadits -80.000- que va creuar els Pirineus durant la Segona Guerra Mundial protagonitzen *Les muntanyes de la llibertat* de Josep Calvet (RBA), que acaba de sortir al mercat i que sorgeix després d'una tesi doctoral a la Universitat de Lleida i de dècades d'entrevistes i de recerca en arxius militars i de presons. Calvet no és aliè al Pirineu; va néixer a la Poble de Segur (1965) i està vinculat a Sort, on, arran del seu treball, s'ha museïtzat la presó i s'ha creat la ruta: *El camí de la llibertat*. Tampoc és aliè a Andorra, un territori que ha estudiat i que apareix al llibre. Però no tan abundantment com hauria volgut. «Tinc més material sobre Andorra, que formarà part d'un altre llibre», va matisar. A *Les muntanyes de la llibertat* reconstrueix l'època dels evadits i posa el focus en l'arribada a l'Espanya franquista que els va acollir enviant-los a camps de concentració i presons. Una de les aportacions més destacades és la reconstrucció de la política de reparacions dels jueus decretada per Franco. Calvet també es fixa en els nazis que marxen un cop han triomfat els Aliats. Un capítol molt desconegut. Sobre Andorra, avança: «Sí, sí que hi van passar nazis fugint; aquest és un tema per investigar a fons, i la ruta era d'Andorra a Tor». L'historiador analitza més aspectes.

de guies que no van complir el seu trajecte i no van acompanyar els fugitius fins al final del trajecte, n'hi va haver a tot arreu: a la Vall d'Aran, al Pallars, a Girona i a Andorra. Així ho trobem escrit en molts interrogatoris quan són detinguts i empresonats a Espanya», va analitzar. «Ara bé, de gent morta jo no n'he trobat documentat més que un cas». Un cas que fa referència a Andorra i que apareix al llibre: «Es tracta d'un matrimoni de jueus que marxa de França i com que no arriba a Barcelona, els familiars fan gestions que arriben al Ministeri d'Afers Exteriors espanyol. Al final, a partir d'uns tallets del banc, es detenen uns guies espanyols que els havien matat i robat passant per Andorra. Jo no he trobat cap més document; si les mantes haguessin estat tan terribles com diuen alguns, hi hauria hagut alguna altra denúncia o queixa o document». Tot i això, Calvet va afegir-hi: «Tampoc dic que tot el que va publicar Eliseo Bayo fos mentida». La llegenda negra va ressorgint. El documental *Boira negra* del 33 la va reprendre el mes passat. «Aprofitant el testimoni de Joaquim Baldrich, un tornar a sembrar dubtes sense aportar proves ni documents. Van tornar a crear expectatives».

FIGURA REAFIRMADA

Francesc Viadiu, l'home clau per a totes les xarxes

Calvet considera que la informació sobre les xarxes d'evasió que van operar a Andorra «ja està tota explicada i recollida» i que els testimonis vivus es limiten actualment a Joaquim Baldrich, Eduard Molné (tots dos de la xarxa amb seu a l'hostal Palanques), el contrabandista Lluís Solà i Joan Català (que treballava per Francisco Ponzán, més radicals ideològicament), a més d'alguns d'escrits com ara el de Norbert Oro-

bitg i evidentment Francesc Viadiu (*Entre el Torb i la Gestapo*). Aquest és, precisament, segons Calvet, l'home clau a l'Andorra de la Segona Guerra Mundial, el més connectat amb el consolat britànic a Barcelona. «Una cosa és que caigui bé o no, que sigui una figura controvertida, però els documents de l'exèrcit espanyol i tots els testimonis reafirmen que tots, d'una manera o altra, treballaven per encàrrec de Viadiu, ell sempre és l'eix», diu Calvet. Els documents interessants sobre Viadiu, hi afegeix, no són dels anys 40, sinó dels 50, quan torna a Espanya i surten informes sobre la seva activitat durant la Segona Guerra Mundial.

LA LLEGENDA NEGRA

Els guies que van robar jueus, a tot el Pirineu

Calvet, basant-se en estudis d'historiadors jueus, afirma que 20.000 jueus van passar per la muntanya d'una manera clandestina i van ser susceptibles de ser detinguts entre el 1939 i el 1943. «Fa de mal dir quants van passar per Andorra, un país que van creuar sobretot dos grups d'evadits: els polonesos i els jueus», va dir Calvet, que es va mostrar molt prudent a l'hora de parlar de la llegenda negra.

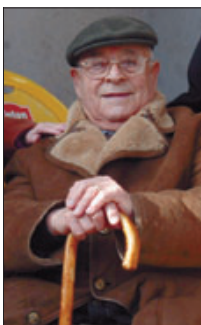
«Hem de diferenciar dos temes. De gent que va ser robada pels seus guies, de guies que no van complir el seu trajecte i no van acompanyar els fugitius fins al final del trajecte, n'hi va haver a tot arreu: a la Vall d'Aran, al Pallars, a Girona i a Andorra. Així ho trobem escrit en molts interrogatoris quan són detinguts i empresonats a Espanya», va analitzar. «Ara bé, de gent morta jo no n'he trobat documentat més que un cas». Un cas que fa referència a Andorra i que apareix al llibre: «Es tracta d'un matrimoni de jueus que marxa de França i com que no arriba a Barcelona, els familiars fan gestions que arriben al Ministeri d'Afers Exteriors espanyol. Al final, a partir d'uns tallets del banc, es detenen uns guies espanyols que els havien matat i robat passant per Andorra. Jo no he trobat cap més document; si les mantes haguessin estat tan terribles com diuen alguns, hi hauria hagut alguna altra denúncia o queixa o document».

Tot i això, Calvet va afegir-hi: «Tampoc dic que tot el que va publicar Eliseo Bayo fos mentida». La llegenda negra va ressorgint. El documental *Boira negra* del 33 la va reprendre el mes passat. «Aprofitant el testimoni de Joaquim Baldrich, un tornar a sembrar dubtes sense aportar proves ni documents. Van tornar a crear expectatives».

Andorra també és territori de pas per a aquestes persones, va afegir-hi. «Al contrari que amb els jueus, la ru-

TONY LARA

►► A dalt, l'historiador de la Universitat de Lleida, Josep Calvet, durant una entrevista. A baix a l'esquerra, el passador d'una xarxa d'evasió a Andorra, Joaquim Baldrich; i a la dreta, una imatge del curiós i problemàtic poble de Tor.

EL POBLE MÉS PECULIAR

La ruta des d'Andorra cap a Tor, amb evadits nazis

Si els jueus no ho van tenir gens fàcil a l'Espanya de Franco, els nazis, en canvi, hi van trobar sovint refugi. I molts d'ells també van fugir a través del Pirineu. Calvet entra en el tema a *Les muntanyes de la llibertat*, però para l'estiu del 1944, amb l'alliberament del sud de França.

«És un tema que s'ha d'investigar. Primer passen els guardes fronterers del sud de França amb tot, els camions, els cotxes... però després en passen molts més fins al 1948 i 1949 buscant la protecció del règim de Franco», va comentar l'historiador lleidatà.

Andorra també és territori de pas per a aquestes persones, va afegir-hi. «Al contrari que amb els jueus, la ru-

UN MISTERI

Estudia una possible xarxa el 1940-1941 a Andorra

I és que, al marge dels ideals i de la política, les xarxes de passadors estaven integrades bàsicament per contrabandistes, per persones que en una època de crisi s'havien de guanyar la vida i van canviar les mercaderies per les persones. «Queda malament dir-ho, però sostinc que molts cops els mateixos guies van passar primer capellans, després republicans, després aliats i al final nazis». I va afegir-hi: «Fins i tot els passadors més radicals ideològicament admeten que primava l'instint de supervivència».

Les xarxes que passaven per Andorra i anaven cap a l'Alt Urgell i la Cerdanya funcionaven, va argumentar l'historiador, basant-se en les xifres de detinguts que hi havia en aquesta zona en contrast amb d'altres. «A la presó de la Seu tot just hi ha 484 persones entre el 1939 i el 1944, a Puigcerdà poques, mentre que a Sort n'hi havia 3.000 i a la Jonquera, 8.000. Això és que hi havia una ruta que funcionava bé, i en la qual hi havia implicats la Policia i la Guàrdia Civil, que cobraven».

Així com considera que s'ha explicat tot sobre les xarxes que operaven a partir del 1942 a Andorra, Calvet està investigant què va passar abans. «Abans de Viadiu, el 1940-1941 pots ser ja hi havia una xarxa operant a Andorra».

EL PAPER DE L'ESGLÉSIA

Odón Sansa, el bisbat i el convent de benedictins

«Les sospites del règim de Franco sobre l'actuació de les autoritats andorranes en aquests anys foren nombroses, i fins i tot s'arribà a investigar si personalitats eclesiàstiques del bisbat formaven part d'alguna xarxa dedicada al pas clandestí d'estrangers. Les foces policiaques destacades a la Seu només s'atreveixen a constatar que han passat religiosos i persones de posició destacada amb el coneixement i la intervenció dels Bisbats d'Urgell i Tolosa, amb el suport a Andorra d'un convent de benedictins i d'un capellà. En concret, es destaca el secretari de la mitra, el doctor i canonge Odón Sansa, el pare Coloma, director del convent, i Joaquim Gallimó Quirgo, antic capellà que exercia d'advocat a les Escaldes», explica Calvet a *Les muntanyes de la llibertat* en el capítol *El Principat d'Andorra: contraban, espionatge i xarxes de passadors*.

«Van sortir documents interessants en arxius espanyols de l'exèrcit, però encara falta investigar el paper del bisbat en el període», va afegir-hi l'historiador, que ha tingut accés als arxius de la Universitat de Jerusalem i als de l'American Jewish Joint Distribution Committee. ■

*rporta@andorra.elperiodico.com